

KIRJALLISUUTTA

Uusittu SKRK

LAURI HAKULINEN *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Keuruu 1968. 527 s.

Tuttu käsikirjamme, Lauri Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys, on kolmannessa tulemisessaan formaatiltaan isompi kuin aikaisemmin ja painoasultaan harvinaisen tyylikäs. Eikä teos ole yksinomaan suurin ja kaunein, myös sisällöltään se on paljossa uudistunut. Alkulauseessa mainitaan kolme merkittävintä lisäystä, joihin aiheen ovat antaneet akat. Erkki Itkosen ja professorien Osmo Ikolan ja Terho Itkosen huomautukset. Viimeksi mainitun ansiota on, että »jäännöslopuke» on saanut uuden nimen, *loppukahdennus*, jolla tosin on vielä lainausmerkit turvanaan. Samassa yhteydessä on laryngaaliksiin asema kiellemme foneemijärjestelmässä saanut neoprahalaisen fonologian mukaisen kuvauksen. Osmo Ikolan toivomuksesta on astevaihtelun tarkasteluun lisätty *kap-pale*, jossa selvitetään suffiksaalin (aik. painoksessa suffiksaalinen) ja radikaalin astevaihtelun limittäisyyttä. Samassa kohtaa on alaviitteessä referoitu *Sauvageot'n* käsitystä, jonka mukaan koko suffiksaalin astevaihtelun kategoria on tarpeeton. Hakulinen yhtyy varovasti *Sauvageot'n* käsitykseen, jota tukemaan on nyttemmin asettunut myös Eeva Kangasmaa-Minn artikkelissaan Suffiksaalisesta astevaihtelusta (SUST 145). Laajin lisäys (38. §) on kuuden sivun mittainen esitys suomen kielen vartalo-tyypeistä. Päälähteinä ovat olleet Erkki Itkosen tutkimukset. Pienempiä täydennyksiä, poistoja ja korjauksia on runsaasti. Näistä muutama esimerkki. Hakulinen on ottanut käyttöön *sane*-termin

(esim. s. 7). Oletus, jonka mukaan komparatiivin yks. nominatiivin *-mpi*-päätteen ja verbien yks. 3. persoonan *-pi*, *-vi* -päätteen loppuvokaali olisi kehittynyt aikaisemmasta **a*:sta, on saanut tuekseen viittauksen Terho Itkosen II kansainvälisessä fennougristikongressissa pitämään esitelmiään. *h*:n historiaan on lisätty tapaukset (27. § F 5a), joissa *ht* palautuu aikaisempaan *ts*:ään (esimerkkisanoina *liehtoa* ja *lohttia*). Assimilaatiota **kt > tt* koskevaan lukuun (27. § H 2) on lisätty karitiiviadjektiivien geminaatta-*t*. Päätteiden syntyä koskevaan pykälään (39) on otettu mukaan kielten klassisen kolmijaon tyyppien lisäksi inkorporoivat eli polysynteettiset kielet, joista Hakulisella on hauska esimerkki.

Myös johdinten esittelyä on kauttaaltaan täydennetty. Siellä täällä on uusia huomautuksia (esim. ominaisuudennimiä koskevassa luvussa, 53. § 21), ja jokunen aikaisemmissa painoksissa noteerattu teoria on saanut väistyä (esim. *-intima*, *-intimä* -johtimen osalta ei mainita enää sitä mahdollisuutta, että lähtökohtana olisi tyyppi **eminti + emä*, 54. § 6). *-lainen*, *-läinen* -johdoksesta mainitaan, että se substantiiveja muodostavana juontunee jo varhaiskantasuomesta (54. § 17). Yksi uusikin nomininjohdin on löytynyt, mm. *pikkarainen*-sanassa esiintyvä *-rainen*, jonka synty on saanut saman selityksen kuin allekirjoittaneen laudaturtutkielmassa. Alaviitteessä s. 161 on esitetty *astia*-sanalle uusi etymologiamahdollisuus: *asea*-verbin kausatiivijohdoksen konsonanttivartalosta muodos-

tettu tekijännimi (*ast+ja*). Periaatteessa samantapainen etymologiointi-mahdollisuus esitetään sanalle *hutja* (rinnalla verbi *hudella* 'huiskia raipalla'). Hauska alaviite on s. 168: keskiajan kirkkosuomeen oli välttämätöntä »keksiä» uudissana *pääsiäinen*, koska nykyruotsin *påsk* (muinaisruotsin *paska*) ei ollut kelvoinen kieleemme. Verbinjohdintimistossa on uusi tulokas *-itsi-* (*öitsiä*). Laajahkon lisäpohdinnan on aiheuttanut passiivin tunnus (60. § E). Hakulinen selostaa Lauri Postin henkiinherättämää ja perustelemaa E. N. Setälän käsitystä, jonka mukaan passiivin tunnus on alkuaan refleksiivinen johdin. Postin mukaan passiivin persoonapäite on mediaalinen. Hakulinen pysyy edelleen sillä kannalla, että passiivin tunnus on alkuaan kausatiivinen johdin ja passiivin nykyinen persoonapäite refleksiivinen. Hakulinen esittää kolme lisäargumenttia: 1) On vaikea uskoa, että »suhteellisen harvalukuinen mediaaliverbien ryhmä olisi ollut kyllin ekspansiivinen levittämään päätteensä kielen koko muuhun verbistöön». 2) »Kausatiivilähtöisyys saattaa välillisesti kuvastua passiivimme tunnetusti erittäin luonteenomaisessa henkilötekijäisyydessä». 3) Passiivin nominaalimuotojen merkitykset selittyvät luontevammin kausatiivis-refleksiiviyden kuin mediaaliuden pohjalta. — Ensimmäiseen perusteluun voidaan huomauttaa, että jos *pass:n* tunnus oli alkuaan produktiivinen refleksiivijohdin, ei niiden verbien joukko, joihin **-sen-*päite saattoi liittyä, ole välttämättä ollut aivan vähäinen. Kun Posti näyttää voineen vakuuttavasti osoittaa viron esimerkkien nojalla, että **-sen-*päätteellä ei ole alun perin ollut refleksiivistä merkitystä, on jätävä vieläkin odottamaan lisätutkimuksia.

Sanasto-osaan on alkulauseen mukaan saatu lisiä ennen muuta Aulis J. Joen tutkimuksesta Uralier und Indogermanen. Eniten näyttää täydentyneen luku, jossa käsitellään sanaston semanttis-morfologista kasvua. Pohtiessaan *sana-*

termiin liittyvää problematiikkaa Hakulinen aikaisempien painosten sananmuotoa noudattaen selvittää »tutkimuksen nykyistä kantaa asiasta». Muotoilu on hieman harhaanjohtava, koska tuorein lähde on 1933—34 ilmestynyt Leo Weisgerberin artikkeli. Vaikka käsitykset kielen ja ajattelun vaikutussuhteesta pohjautuvatkin osaksi mm. Weisgerberin esittämiin teorioihin, olisi ollut paikallaan lyhyesti alaviitteessä mainita myös joidenkin muiden psykolingvistien, kulttuuriantropologien ja yleisen semantiikan edustajien tutkimuksista, jotka monilta osin täsmentävät Weisgerberin josain määrin spekulatiivisia teorioita. Hakulinen huomauttaa, että teoksessa on yleiseen tapaan katsottu »sana» ikään kuin astiaksi, jossa »merkitys» on enemmän tai vähemmän tilapäisenä sisällyksenä. Saman tien todetaan, että tällainen menettely »on kuitenkin omansa johtamaan ja on kauttaaltaan johtanutkin erheelliseen käsitykseen». Tämä pitää paikkansa. Opiskelija, joka hakee merkitysopillista tutkielmaa varten metodista osviittaa SKRK:n terminologias-ta, kokee helposti turhautuman yrittäessään operoida Hakulisen tapaan termillä *käsite* ja etsiessään sanojen käytön takaa selvärajaisia »käsitteitä». Penttilän omaksuma *tarkoite*-termi olisi saattanut olla merkityssuhteiden selvittelyssä käytännöllisempi.

Kun Hakulisen teos on alamme keskeinen kurssikirja, on erityisen suuri arvo pantava sille, että teoksen esitystapa on erinomaisen selkeä ja johdonmukainen. Suomen kielen laudaturtöihin ja myös painettuihin tutkimuksiin on vuosien varrella omaksuttu monia Hakulisen sanontoja ja lausekaavoja. Ainoa piirre, jonka ei olisi suonut leviävän niin tehokkaasti kuin on tapahtunut, on runsas viittailu ilmiöiden kiintoisuuteen. Yleiseen käsikirjaan tällainen sopii, mutta lingvistikissa erityistutkimuksissa vaikuttaa nykyään vallalla oleva subjektiivisten tuntemusten esittely joutavalta (»Sen sijaan on kiintoisaa todeta, että...»).

SKRK:n otsikoissa ovat voitolla elatiiviasut. Tätä on tuskin ymmärrettävä siten, että nominatiiviotsikkoa saisi käyttää vain silloin, jos sen jäljessä esitetään kaikki otsikkosanan alaan kuuluva asia-aines. Jos näin olisi, ei nyt esiteltävän teoksen nimikään voisi olla nominatiiviasuinen. Elatiivioitsikot herättävät mielestäni hieman väljähtäneen vaikutelman, etenkin kun asioita käsitellään niinkin laajasti ja yksityiskohtaisesti kuin SKRK:ssa on laita.

Tuntuu epäoikeudenmukaiselta käyttää sanoja muuhun kuin ylistävään kii-

täntään Hakulisen teosta esitellessä. Professorit Lauri Posti ja Heikki Leskinen ovat kuitenkin teoksen aikaisempia painoksia esitellessään tuoneet niin asian- tuntevasti ja painokkaasti esiin Hakulisen kirjan suuret ansiot, että niihin on vaikea mitään lisätä. Heidän sanoihinsa yhtyvät kaikki suomen kielen tutkimuksen harjoittajat, ystävät ja suositajat.

ESKO KOIVUSALO

PS. Prof. Hakulinen on jättänyt tässä yhteydessä painettavaksi seuraavan oikaisu-uettelon:

OIKAISUJA JA LISÄYKSIÄ LAURI HAKULISEN *Suomen kielen rakenne ja kehitys* -teoksen 3. painokseen (1968):

- S. 5 riv. 8. ylh. ja riv. 12 alh. on: 28, pitää olla: 38
 S. 17 r. 6 a. lisättävä Unkarin-sanan edelle: , VILHO SETÄLÄ Vir. 1951 s. 212—, 1967 s. 371—.
 S. 43 r. 14 y. on: *konepputki*, po.: *koepputki*
 S. 103 r. 13—12 a. siirrettävä sanat *tunne* (vrt. *tunto*) riville 15 a. *puhe*-sanan jälkeen.
 S. 121 r. 2 a. lis. numeron 237 jälkeen: , SÄL 158—.
 S. 138 r. 15 y. on: *hauskantoinen*, po.: *hauskalloinen*
 S. 151 r. 7 a. lis. 'haalistua'-sanan jälkeen: [269 b] ja sivun viimeiseksi alav:ksi: 269 b. Ks. Vir. 1967 s. 186—.
 S. 153 lis. alav:seen 270 Rapolan tutkimuksiin: SÄL s. 435, 466.
 S. 200 r. 22 y. on: **eläsen*. po.: **eläksen*
 S. 200 r. 11 a. on: 567, po.: 481
 S. 225 r. 15 a. on: **-aida-*, **-äidä-*, po.: **-aida-*, **-äidä-*
 S. 252 r. 17 y. on: *mies*, po.: *mies*. Sulkeissa olevat sanat ja alav. 456 pyyhittävä.
 S. 254 r. 18 y. on: *puolukka*, po.: **puola** (= puolukka)
 S. 267 r. 19 a. on: *panka*, po.: **panka**
 S. 294 r. 7—8 y. on: *tiistai* [376], po.: *tiistai* [736]
 S. 318 r. 16 y. on: ilmausta, po.: ilmaus
 S. 344 r. 11 a. on: 28. §, po.: 99. §
 S. 365 r. 2 y. on: Lohjalla, po.: Lohtajalla
 S. 404 r. 8 y. lis. lähisukkielten-sanan jälkeen: — muiden kuin viron kirjakielen [1051 a] —
 S. 404 lis. alav:ksi: 1051 a. N. REMMEL *Sõnajärjestus cesti lauses*. Deskriptiivne käsitlus (koomateoksessa Festi keele süntaksi küsimusi, Tallinn 1963, s. 216—388).
 S. 408 r. 10 a. on: *Nuamapäitiä*, po.: *Nuamapäitiä*
 S. 408 r. 2 a. on: *kovase*, po.: *kovaste*
 S. 413 r. 11 a. on: koitetaan, po.: koitetaanko
 S. 427 r. 15 y. on: (Kalev.); po.: (Kalev.) [1095 a];
 S. 427 lis. alav:ksi: 1095 a. On kuitenkin mahdollista, että 2:ssa edellisessä esimerkissä ei olekaan kyse ellipsisistä. Ks. K. KONT *Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes* (Tallinn 1963) s. 23—.
 S. 434 r. 9 a. on: *entiseni*, po.: *entiselläni*
 S. 438 r. 20 y. on: puutetta., po.: puutetta. [1106 a]
 S. 438 rivin 3 a. edelle lis. alav.: 1106 a. K. KONT alav. 1095 a mts. 47—.
 S. 440 rivin 10 a. loppuun lis.: Ks. myöhemmin hänen alav. 1095 a mts. 110—118
 S. 445 r. 11 a. on: 28. §, po.: 98. §
 S. 450 r. 3 a. on: Vrt., po.: Vir.
 S. 452 alav:seen 1135 lis.: Viron kielen suhteen ks. J. VALGMA *Aluse ja öeldise kongruentsist cesti kirjakeeles* alav. 1051 a mts. 390—425.
 S. 460 r. 5 y. viimeisen sanan edelle lis.: [1148 b]

- S. 460 lis. alav:n edelle: 1148 b. *Sataa* tajutaan usein transitiiviseksikin, esim.: »Tänä vuonna satoi pysyvän lumen sulaan maahan». Vrt. AIRILA SUST 58 (1928) s. 9, K. KONT alav. 1095 a mts. 19—.
- S. 462 ylimmän otsikon jälkeen lis.: [1150 a]
- S. 462 alav:ksi lis.: 1150 a. Lauseenvastikkeista ks. myöhemmin PENTTI VARTIAINEN SJ 9 (1967) s. 80—.
- S. 478 r. 5 a. lis.: Huom. SADENIEMI Vir. 1951 s. 504—.
- S. 519 r. 4 a. on: 385, po.: 348

Merkittävä pakinakokoelma

KALLE-KUSTAA (= Iivari Kajanto) *Valitut pakinat*. Kokemäki 1968. 208 s.

Virittäjänkin lukijoille on syytä mainita vaatimattoman näköisestä mutta sisällökkäästä teoksesta, johon on valittu tunnetun lehtimiehen Iivari Kajannon (synt. 1891, kuoli 1967) — nimimerkki Kalle-Kustaan — Lallissa julkaisemista tuhansista pakinoista näytteeksi 65 kappaletta. Kokoelman toimittaja, Kalle-Kustaan poika, professori Iiro Kajanto, on nimittäin suorittanut valikoinnin siten, että enimmäkseen otetuista kirjoituksista käsittelevät vuosisadanvaihteen talonpoikaista elämää, kun taas Kalle-Kustaan mainetta saavuttanut poliittinen pakinointi on jätetty vain muutamana erittäin hyvin valitun näytteen varaan. Se maaseutu, jota Kalle-Kustaa kirjoitelmissaan käsittelee, on hänen lapsuutensa ja nuoruutensa Laitila. Laitilan talonpoikaista elämää valaistaan 5/12-manttaalin talon nuorimman pojan näkökulmasta varsin monipuolisesti. Eniten on muistelmia arjen töistä, asumi-

sesta, ruokapuolesta ja vuoden juhlapäivistä, mutta mukana on kertomuksia myös muilta maalaiselämän aloilta, mm. yhdistysrienoista. Kalle-Kustaan tiedot tuntuvat luotettavilta: minkä hän muistaa, sen hän kertoo asiallisesti ja tyylikästästi, ei muuta. Kieli on vahvasti Laitilan vanhan murteen makuista.

On syytä tähdentää, ettei Kalle-Kustaan pakinakokoelma ole merkittävä ainoastaan siihen sisältyvän vankan asiantiedon kannalta, vaan myös siksi, että Kalle-Kustaan parhaat pakinat ovat kirjallisesti arvokkaita. Kalle-Kustaan alkuperäiset kirjoitukset kuuluvat suomalaisen sanomalehtipakinoinnin parhaisiin saavutuksiin. Tälle kulttuurihistoriallisten muistelmien kokoelmalle toivoisikin jatkoksi valikoimaa Kalle-Kustaan poliittisluonteisista pakinoista. Sellaisen julkaiseminen toisi pakinatyyliimme tutkimuksen ulottuville varteenotettavaa ainesta.

PERTTI VIRTARANTA